

Opis źródła:

Przedstawione źródło to fragment XII księgi *Biblioteki Historycznej* Diodora Sycylijskiego pt. *O Peryklesie i wojnie domowej*. Diodor z Agyrrion na Sycylii był greckim historykiem żyjącym w I w. p.n.e. w Rzymie za czasów Cezara i Augusta. W młodości odbywał podróże po Europie, Azji Mniejszej i Afryce Północnej. Długo przebywał w Rzymie. W latach 60–56 p.n.e. mieszkał w Aleksandrii w Egipcie. *Biblioteka Historyczna* jest najdłuższym zachowanym dziełem historycznym starożytności. Diodor miał zbierać do niego materiały przez 30 lat. W czterdziestu księgach przedstawił historię powszechną od czasów mitycznych po 59 rok p.n.e., czyli po czasy sobie współczesne, kiedy konsulat objął Cezar. Z obszernego utworu zachowały się księgi 1–5 i 11–20, reszta ocalała jedynie w wyciągach i fragmentach. Wartość *Biblioteki* oceniana była skrajnie. Pierwszych sześć ksiąg przedstawia wydarzenia sprzed wojny trojańskiej, traktowanej przez starożytnych jako granica między czasami mitologicznymi a historycznymi. Księga XII, której fragment zaprezentowano poniżej, obejmuje lata 450–415 przed Chrystusem. Był to okres największego triumfu Aten, hegemonia Związku Morskiego i słynnego zwycięzcy w konflikcie z Persami, a jednocześnie czas równowagi politycznej w relacjach ze Spartą i jej sojusznikami ze Związku Peloponeskiego. Dobre relacje przerwał jednak wybuch w 431 r. przed Chrystusem wielkiego i fatalnego w skutki dla wszystkich konfliktu, czyli wspomnianej już wojny peloponeskiej. XII księga *Biblioteki Historycznej* opisuje pierwszy, 10-letni etap wojny, zwany wojną archidamijską i kilkuletni etap, tzw. okresu zbrojnego pokoju, gdzie pomimo rozejmu, prowadzono działania militarne. Właśnie ten okres opisywany jest przez zaprezentowany fragment źródła. Niezależnie od tego, jak oceniana jest wartość narracji, należy mieć na uwadze, że tekst Diodora jest jedyną relacją ciągłą dla V wieku przed Chrystusem i przekazuje informacje niemające odpowiednika w innych źródłach. Autor nie ogranicza się w swym dziele wyłącznie do konfliktu ateńsko-spartańskiego, ale także przedstawia szeroką panoramę wydarzeń na rozległym obszarze od Sycylii i Italii południowej po Azję Mniejszą¹.

---

¹ S. Dworacki, *Od Redakcji*, w: Diodor Sycylijski, *O Peryklesie i wojnie peloponeskiej (Biblioteka Historyczna XII)*, red. nauk. S. Dworacki, przekł. A. Skucińska, komentarz L. Mrozewicz, Poznań 2019, s. 7; J. Sachse, *Diodoros*, w: *Słownik pisarzy antycznych*, red. A. Świderkówna, Warszawa 1982, s. 163; J. Łanowski, M. Starowieyski, *Literatura Grecji starożytnej w zarysie. Od Homera do Justyniana*, Warszawa 1996, s. 131; R. Kulesza, *Ateny–Sparta 431–404 p.n.e. Wojna peloponeska*, Warszawa 1997, passim; R. Turasiewicz, *Historycy Aleksandra Wielkiego*, w: *Literatura Grecji starożytnej, II: Proza historyczna, krasomówstwo, filozofia i nauka, literatura chrześcijańska*, red. H. Podbielski, Lublin 2005, s. 68–69; J.F. Lazenby, *Wojna peloponeska. Historia militarna*, przekł. A. Dudziński, Oświęcim 2018, passim.

Miejsca wydania i polskie tłumaczenie:

Diodorus of Sicily, *The library of history*, 4, books IX–XII 40, z tłum. C.H. Oldfather, Londyn 1961 (wyd. II: Londyn 1989).

Diodorus of Sicily, *The library of history*, 5, books XII 41–XIII, z tłum. C.H. Oldfather, Londyn 1962.

Diodore de Sicile, *Bibliothèque historique*, 7, livre XII, red. M. Casevitz Paryż 1972, (II wyd.: Paryż 2002).

Diodor Sycylijski, *O Peryklesie i wojnie peloponeskiej (Biblioteka Historyczna XII)*, red. nauk. S. Dworacki, przekł. A. Skucińska, komentarz L. Mrozewicz, Poznań 2019

Tekst źródła:

Diodor Sycylijski, *O Peryklesie i wojnie peloponeskiej (Biblioteka Historyczna XII)*, red. nauk. S. Dworacki, przekł. A. Skucińska, komentarz L. Mrozewicz, Poznań 2019, s. 95, 97, 99, 101. [...]

75. Kiedy archontem w Atenach był Aristion, Rzymianie ustanowili konsulami Tytusa Kwinkcjusza i Aulusa Korneliusza Kossusa. Tego roku, mimo że wojna peloponeska ledwie się zakończyła, w Grecji doszło znów do zamieszek i działań wojennych, a przyczyny były następujące. (2) Ateńczycy i Lacedemończycy, chociaż w porozumieniu ze sprzymierzeńcami uzgodnili rozejm i przerwali akcje wojskowe, zawarli między sobą sojusz, nie uwzględniając miast sprzymierzonych. Uczyniwszy to, narazili się na podejrzenie, że zawiązali prywatne przymierze dla ujarznienia pozostałych Greków. (3) Dlatego najznaczniesze miasta słały do siebie poselstwa, naradzając się nad wspólnym postępowaniem i sojuszem wymierzonym w Ateny i Lacedemon. Przedsięwzięciu temu przewodziły cztery najpotężniejsze miasta: Argos, Teby, Korynt i Elis.

(4) I nie bez powodu podejrzewano, że Ateńczycy i Lacedemończycy zamyślają coś razem przeciwko Grecji: zgodnie z dołączoną klauzulą, Atenom i Lacedemonowi wolno było według uznania dodawać lub usuwać postanowienia wspólnego traktatu. Niezależnie od tego Ateńczycy w głosowaniu przyznali dziesięciu ludziom prawo doradzania w kwestiach interesu państwa; a kiedy Lacedemończycy postąpili podobnie, wyszła na jaw zachłanność obu miast. (5) Ponieważ sprawa wolności politycznej cieszyła się dużym poparciem i pogardzano Ateńczykami po klęsce, jaką ponieśli pod Delion, a sława Lacedemończyków przygasła z powodu pojmania ich żołnierzy na wyspie Sfakterii, szereg miast porozumiało się między sobą, oddając przywództwo Argos. (6) Miasto to otaczano głębokim szacunkiem ze względu na dawne dokonania: przed powrotem Heraklidów właśnie stamtąd wywodzili się niemal wszyscy

potężni królowie; ponadto na skutek długotrwałego pokoju Argos uzyskiwało ogromne dochody i miało nie tylko wiele pieniędzy, lecz także dużą liczbę mieszkańców. (7) Argiowowie zatem, przekonani, że właśnie im przypadnie hegemonia, wybrali tysiąc obywateli – młodszych i wyróżniających się siłą fizyczną oraz majątkiem – zwolnili ich z innych obowiązków na rzecz państwa i zapewniając im wyżywienie na koszt publiczny, nakazali im intensywny trening. Dzięki temu utrzymaniu i nieustannym ćwiczeniom grupa szybko zaprawiła się do wojaczki.

76. Lacedemończycy, zauważając, że Peloponez łączy się przeciwko nim, i przewidując zasięg działań wojennych, czynili, co mogli, aby zabezpieczyć swoją hegemonię. Przynajmniej przede wszystkim więc przyznali wolność tysiącowi helotów, którzy walczyli w Tracji pod wodzą Brazydasa; następnie przywrócili dobre imię Spartanom pojmanym na wyspie Sfakterii, okrytym niesławą, bo obwinianym o splamienie honoru Sparty. (2) Zgodnie z tą metodą postępowania, pochwałami i zaszczytami za osiągnięcia wojenne zachęcali żołnierzy, aby w przyszłych walkach wykazali się jeszcze większym niż poprzednio męstwem; sprzymierzeńców traktowali z umiarem, a najbardziej nieprzychylnych spośród nich zjednywali sobie życzliwością. (3) Ateńczycy natomiast woleli wywoływać strach w miastach podejrzewanych o buntownicze zamiary. Przykładem dla wszystkich uczynili los mieszkańców Skione: zdobywszy oblegane miasto, zabili młodzieńców i mężczyzn, a dzieci i kobiety sprzedali w niewolę, po czym przekazali wyspę Platejczykom, których wygnano z ojczyzny za sprzyjanie Atenom. (4) Mniej więcej w tym czasie Kampanowie w Italii wyruszyli z potężną armią na Kyme i w zwycięskiej bitwie wytracili większość Kymejczyków. Przystąpiwszy do oblężenia, po wielokrotnych atakach wzięli Kyme szturmem, ograbili miasto, pochwyconych mieszkańców sprzedali w niewolę i wyznaczyli odpowiednią liczbę osadników spośród własnych obywateli.

77. Kiedy archontem w Atenach był Astyfilos, Rzymianie ustanowili konsulami Lucjusza Kwinkcjusza i Aulusa Semproniusza, a Elejczycy obchodzili dziewięćdziesiąte igrzyska olimpijskie, podczas których zwycięzcą biegu został Hyperbios z Syrakuz. Tego roku Ateńczycy zgodnie z nakazem pewnej wyroczni oddali wyspę Delos jej dawnym mieszkańcom i Delijczycy z Adramytion wrócili do ojczyzny. (2) A ponieważ Ateny nie przekazały Lacedemonowi Pylos, wznowił się spór i wrogość między tymi dwoma miastami. Dowiedziawszy się o tym, lud argiowski przekonał Ateny, aby związały się przyjaźnią z Argos. (3) Konflikt narastał i Lacedemończycy nakłonili Korynt do opuszczenia konfederacji miast i sprzymierzenia się z Lacedemonem. Tak wyglądała sytuacja na Peloponezie pośród zamętu i braku przywództwa.

(4) Na terenach zewnętrznych Ajnianowie, Dolopowie i Malijczycy zawarli porozumienie i ruszyli z potężnymi siłami na trachińską Herakleję. Heraklejczycy wyszli im naprzeciw i zostali pokonani w zaciętej bitwie. Po stracie wielu żołnierzy, zmuszeni do schronienia się w obrębie murów, posłali do Beocji po pomoc. Otrzymałszy z Teb tysiąc doborowych hoplitów, razem z nimi odpierali nieprzyjaciół.

(5) Równocześnie zaś Olintyjczycy wyprawili się przeciwko Meckybernie strzeżonej przez Ateńczyków, przepędzili ateńską załogę i opanowali miasto.

78. Kiedy archontem w Atenach był Archias, Rzymianie ustanowili konsulami Lucjusza Papiriusza Mugilanusa i Gajusza Serwiliusza Struktusa. Tego roku Argiowowie, zarzucając Lacedemończykom, że nie złożyli ofiar Apollonowi Pytyjskiemu, wypowiedzieli im wojnę, a właśnie w tym czasie strateg ateński Alkibiades wkroczył z oddziałem do Argolidy. (2) Argiowowie przyłączyli ich do swojego wojska i wyruszyli przeciwko Trojzenowi, miastu sprzymierzonemu z Lacedemończykami; złupili jego terytorium, spalili zagrody i powrócili do domu. Lacedemończycy, oburzeni bezprawnym potraktowaniem Trojzeńczyków, uchwalili wojnę z Argos, zgromadzili wojsko i powierzyli dowództwo królowi Agisowi. (3) Agis wyprawił się przeciw Argiom i spustoszył ich kraj, po czym podszedł z armią pod Argos i prowokował wrogów do walki. (4) Argiowowie, otrzymawszy trzy tysiące żołnierzy od Elejczyków i niewiele mniej od Mantynejczyków, wyprowadzili wojsko poza mury. Kiedy bitwa wydawała się nieuchronna, wodzowie wymienili między sobą poselstwa i uzgodnili czteromiesięczne zawieszenie broni. (5) A gdy armie, niczego nie zdziaławszy, wycofały się na swoje terytoria, oba miasta zawrzały gniewem na ludzi odpowiedzialnych za ten rozejm. Argiowowie porwali się z kamieniami na dowódców i dopiero po usilnych prośbach oszczędzili im życie, ale skonfiskowali ich majątki i zburzyli domy; (6) Lacedemończycy zamierzali ukarać Agisa, kiedy jednak przyrzekł odpokutować winę walecznymi czynami, ustąpili mu niechętnie, a na przyszłość przydzielili mu dziesięciu najrozumnijszych ludzi jako doradców i zakazali przedsiębrać cokolwiek bez zasięgnięcia ich opinii.

79. Następnie Ateńczycy wysłali morzem do Argos tysiąc doborowych hoplitów i dwustu jezdnych pod rozkazami Lachesa i Nikostratosa, a towarzyszył im Alkibiades, jako osoba prywatna, ze względu na przyjaźń z Elejczykami i Mantynejczykami. Na wspólnej naradzie postanowiono zlekceważyć rozejm i podjąć działania wojenne. (2) Każdy z dowódców zachęcił swoich żołnierzy do walki, a kiedy wszyscy odpowiedzieli z zapałem, rozłożono się obozem poza miastem. Panowała opinia, że najpierw należy uderzyć na arkadyjskie Orchomenos.

Wyruszyli zatem do Arkadii, przystąpili do oblężenia i codziennie szturmowali mury. (3) Po zdobyciu Orchomenos rozbili obóz w pobliżu Tegei, aby oblegać i to miasto. Skoro zaś Tegeaci prosili Lacedemończyków o jak najszybszą pomoc, Spartanie, zebrawszy swoją armię i sprzymierzeńców, wyprawili się przeciwko Mantinei, przypuszczając, że ten atak skłoni wroga do odstąpienia od Tegei. (4) Mantinejczycy wyszli naprzeciw Lacedemończykom z sojusznikami i całym swoim wojskiem. Rozgorzała zacięta bitwa. Doborowy oddział Argiwczyków – tysiąc żołnierzy doskonale zaprawionych do walki – pierwszy zmusił przeciwników do ucieczki i w pościgu zadawał im ogromne straty. (5) Lacedemończycy jednak rozproszyli pozostałe wojsko, zabijając wielu nieprzyjaciół, po czym zwrócili się przeciw owym Argiom i – silniejsi liczebnie – otoczyli ich dla dokonania całkowitego pogromu. (6) Chociaż doborowi żołnierze argiwcy, ustępując tamtych liczebnością, przewyższali ich męstwem, król lacedemoński, który walczył na czele swoich żołnierzy, trwał niewzruszenie wśród niebezpieczeństw i chętnie zgładziłby wszystkich przeciwników, pragnął bowiem dochować obietnicy złożonej współobywatelom i wspinałym czynem zmazać swoją wcześniejszą niesławę. Ale nie dane mu było spełnić tego zamiaru. Spartiata Faraks – jeden z królewskich doradców, otaczany w Sparcie najgłębszym szacunkiem – nakazywał Agisowi otworzyć przejście Argiom i zaprzestać ryzykownej walki z desperatami, aby Lacedemończycy nie przekonali się dowodnie, czym jest męstwo ludzi, od których odwróciło się szczęście. (7) Agis, zgodnie z niedawno otrzymanym poleceniem, był zmuszony otworzyć drogę, jak doradzał Faraks. Tysiąc Argiwów, zyskując w ten sposób wolne przejście, uszło z życiem, a Lacedemończycy, pokonawszy przeciwników w walnej bitwie, wnieśli pomnik zwycięstwa i wrócili do ojczyzny.

80. Z końcem tego roku archontem w Atenach był Antifon, a w Rzymie zamiast konsulów ustanowiono czterech trybunów wojskowych: Gajusza Furiusza i Tytusa Kwinkcjusza oraz Marka Postumiusza i Aulusa Korneliusza. Tego roku Argiwczycy i Lacedemończycy wymienili poselstwa, zawarli pokój i związali się przymierzem. (2) Tak więc Mantinejczycy, którzy utracili wsparcie Argiwczyków, byli zmuszeni podporządkować się Lacedemończykom. Mniej więcej w tym samym czasie w Argos owych tysiąc specjalnie wybranych obywateli doszło do porozumienia: postanowili obalić demokrację i wyłonić spośród siebie rząd arystokratyczny, (3) a znaleźli licznych pomocników, jako że zajmowali wysoką pozycję w mieście ze względu na swój majątek i odwagę. Najpierw schwytali i zabili doświadczonych przywódców ludowych, po czym, wywoławszy lęk wśród reszty mieszkańców, unieważnili prawa i zabrali się do kierowania państwem. Utrzymali ten ustrój przez osiem miesięcy, a potem

lud zjednoczył się przeciwko nim i pozbawił ich władzy. Zostali więc zgładzeni i lud przywrócił demokrację.

(4) W Grecji doszło też do innych działań wojennych, Fokejczycy bowiem, poróżniwszy się z Lokrami, rozstrzygnęli sprawę swoim męstwem: zwyciężyli w bitwie, zabijając ponad tysiąc przeciwników.

(5) Ateńczycy zaś pod wodzą Nikiasza zdobyli dwa miasta: Kyterę i Nisaję. Zmusiwszy do kapitulacji oblegane Melos, zgładzili wszystkich młodzieńców i mężczyzn, a dzieci i kobiety sprzedali w niewolę².

(6) Tak wyglądała sytuacja Greków. W Italii natomiast, kiedy posłowie z Rzymu przybyli do miasta Fideny, mieszkańcy zabili ich z błahych powodów. Oburzeni tym Rzymianie zagłosowali za wojnę. Zgromadzili znaczne siły i mianowali Aniusza Emiliusza dyktatorem, a z nim – zgodnie ze zwyczajem – wyznaczyli Aulusa Korneliusza na dowódcę jazdy. (7) Emiliusz poczynił przygotowania i ruszył z wojskiem na Fidenatów, a ci wyszli mu naprzeciw. Rozgorzała długa i gwałtowna bitwa; obie strony poniosły duże straty i walka była nierozstrzygnięta.

Słowniczek pojęć:

Archonci – określenie obejmujące wszystkich przedstawicieli władzy w greckim polis; od końca VI w. p.n.e. zaczęli tracić znaczenie polityczne, a funkcje ich uległy zmianie i ograniczeniu <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/archonci;3870833.html>

Konsulowie – w starożytnym Rzymie najwyżsi urzędnicy w czasach republiki <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/konsul.html>

Lacedemończycy – obywatele Sparty.

Delion – miejsce bitwy w 424 r. p.n.e. w pierwszym okresie wojny peloponeskiej; Ateńczycy ponieśli w niej klęskę, zwyciężeni przez Beotów.

Argos – miasto w północno-wschodniej części Peloponezu

[<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Argos;3870997.html> (dostęp dn. 30 VI 2024 r.)].

Powrót Heraklidów – z tzw. powrotem Heraklidów łączy się wędrówka Dorów, ostatniego wielkiego plemienia greckiego, przybyłego na południe Półwyspu Bałkańskiego. Za: Diodor Sycylijski, *O Peryklesie...*, s. 142, przyp. 318.

Brazydas – spartański wódz z okresu wojny peloponeskiej; zmarł w 422 r. p.n.e.

<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Brazydas;3880476.html>

---

² W tym miejscu Diodor pomylił ekspedycję przeciw Melos z 416 z wyprawą Nikiasza w 426 r. p.n.e. – Diodor Sycylijski, *O Peryklesie...*, s. 144, przyp. 343.

Skione – miasto założone przez Achajów z Pellene na Peloponezie, znajdujące się na północnym wybrzeżu Morza Egejskiego.

Platejczycy – mieszkańcy Platejów, istniejących niegdyś w środkowej Grecji

<https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/Plateje.html>

Kampanowie – w starożytności lud oskijski, mówiący językiem indoeuropejskim, wywodzący się z Apeninów; z czasem ulegli romanizacji

<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Kampanowie;3919681.html>

Kyme – Kume, najstarsza kolonia grecka w Italii, nad Morzem Tyrreńskim i na zachód od Neapolu) <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Kume;3928967.html>

Elejczycy – mieszkańcy starożytnej miejscowości Elea w południowych Włoszech, w regionie Kampania <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Elea;3897272.html>

Syrakuzy – miasto w południowych Włoszech, na południowo-wschodnim wybrzeżu Sycylii, nad Morzem Jońskim [<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Syrakuzy;3982153.html>

Elejczycy obchodzili dziewięćdziesiąte igrzyska olimpijskie – wydarzenie dotyczące 420 roku p.n.e. Za: Diodor Sycylijski, *O Peryklesie...*, s. 143, przyp. 323.

Pylos – miasto w południowej Grecji, w regionie Peloponez, na południowo-zachodnim wybrzeżu Peloponezu <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Pilos;3957258.html>

Ajnianowie – plemię tesalskie, mieszkające w obrębie górnego biegu rzeki Sperchejos. Za: Diodor Sycylijski, *O Peryklesie...*, s. 143, przyp. 326.

Dolopowie – plemię sąsiadujące od południowego zachodu z Tesalami, od wschodu z Achają Ftyjocką, od południa z Anianami, a od zachodu z Epirem. Za: Diodor Sycylijski, *O Peryklesie...*, s. 143, przyp. 327.

Malijczycy – plemię w środkowej Grecji.

Herakleja – w starożytności nazwa około 40 miast greckich

<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Herakleja;3911139.html>

Beocja – kraina historyczna w środkowej Grecji, położona między Zatoką Korynecką a Zatoką Eubejską <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Beocja;3876146.html>

Mekyberna – miasto na wschodnim wybrzeżu przylądka Pallene na Chalkidiki, należało do Związku Morskiego. Za: Diodor Sycylijski, *O Peryklesie...*, s. 143, przyp. 329.

Przepędzili ateńską załogę i opanowali miasto – wydarzenie z 421/420 r. p.n.e. Za: Diodor Sycylijski, *O Peryklesie...*, s. 143, przyp. 330.

Rzymianie ustanowili konsulami Lucjusza Papiriusza Mugilanusa i Gajusza Serwiliusza

Struktusa – było to w roku 427 p.n.e. Za: Diodor Sycylijski, *O Peryklesie...*, s. 143, przyp. 331.

Pytyjski – delficki, nazwa od starożytnego miasta Delfy, pierwotnie „Pytho”

<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Pyton;3964824.html>

Rzymianie ustanowili konsulami Tytusa Kwinkcjusza i Aulusa Korneliusza Kossusa – wydarzenie z roku 428 p.n.e. Za: Diodor Sycylijski, *O Peryklesie...*, s. 142, przyp. 315.

Argolida – kraina historyczna w Grecji, w północno-wschodniej części Peloponezu, nad Morzem Egejskim <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Argolida;3870988.html>

Troizen – miasto na północnym wybrzeżu Argolidy, niedaleko dzisiejszej miejscowości Damala. Za: Diodor Sycylijski, *O Peryklesie...*, s. 144, przyp. 333.

Następnie Ateńczycy wysłali morzem do Argos tysiąc doborowych hoplitów – było to na przełomie 419/418 r. p.n.e. Za: Diodor Sycylijski, *O Peryklesie...*, s. 144, przyp. 335.

Orchomenos – miasto w północno-wschodniej części Arkadii, w pobliżu współczesnej miejscowości Kalpaki. Za: Diodor Sycylijski, *O Peryklesie...*, s. 144, przyp. 336.

Tegea – najważniejsze miasto w południowo-wschodniej Arkadii. Za: Diodor Sycylijski, *O Peryklesie...*, s. 144, przyp. 337.

Mantineja – starożytne miasto greckie w środkowej części Peloponezu, na północ od współczesnego miasta Tripolis <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/mantineja.html>

Z końcem tego roku – mowa o przełomie 418/418 r. p.n.e. Za: Diodor Sycylijski, *O Peryklesie...*, s. 144, przyp. 338.

Lokrowie – mieszkańcy Lokrydy, krainy historycznej w środkowej Grecji

<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Lokryda;3933636.html>

Kytera – wyspa przy południowo-wschodnim wybrzeżu Peloponezu, z powodu bliskości Lakonii posiadała duże znaczenie strategiczne. Za: Diodor Sycylijski, *O Peryklesie...*, s. 144, przyp. 340.

Nisaja – miasto portowe Megary nad Zatoką Saronką. Za: Diodor Sycylijski, *O Peryklesie...*, s. 144, przyp. 341.

Melos – inaczej Malos; piąta co do wielkości wyspa Cyklad, położona w południowo-zachodnim krańcu archipelagu. Za: Diodor Sycylijski, *O Peryklesie...*, s. 139, przyp. 272.

Fidenae – obecnie Castel Giubileo; miasto łatyńskie na lewym brzegu Tybru, położone około 10 km na północny wschód od Rzymu. Za: Diodor Sycylijski, *O Peryklesie...*, s. 144, przyp. 344.

Pytania do źródła.

Pytania dla uczniów szkoły podstawowej i uczniów szkoły średniej (poziom podstawowy):

1. Co było głównym powodem wojny peloponeskiej?

2. Jakie były skutki wojny peloponeskiej dla Aten?
3. Co było powodem wzajemnych nieufności między polis po zakończeniu pierwszego etapu wojny peloponeskiej?
4. Które polis i dlaczego miało nadzieję na bycie hegemonem w regionie po pokoju Nikiasza?
5. W jaki sposób – po zawarciu rozejmu – Ateny i Sparta próbowały wzmocnić swoją pozycję?
6. W jaki sposób w Argos doszło do zamachu stanu i obalenia demokracji?
7. Dlaczego Rzymianie przystąpili do wojny?

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom rozszerzony): pytania dla poziomu podstawowego, a ponadto:

1. W jaki sposób reformy przeprowadzone za czasów Peryklesa wpłynęły na pozycję Aten w regionie?
2. Które polis – oprócz Aten i Sparty – miały szansę stać się hegemonem w Grecji?
3. Czy Diodor z racji pochodzenia mógł być z pewnością bezstronny jako historyk w swojej narracji o wojnie peloponeskiej? Uzasadnij odpowiedź.

Literatura pomocnicza:

- Bravo B., Węcowski M., Wipszycka E., Wolicki A., *Historia starożytnych Greków*, t. 2: *okres klasyczny*, Warszawa 2009, s. 140–233.
- Davies J.K., *Demokracja w Grecji klasycznej*, przeł. G. Muszyński, Warszawa 2003, s. 18, 82, 96, 118, 144–163, 280.
- Hammond N.G.L., *Dzieje Grecji*, przekł. A. Świderkówna, Warszawa 1994, s. 351–398.
- Hammond N.G.L., *Starożytna Macedonia. Początki, instytucje, dzieje*, przełożył A.S. Chankowski, Warszawa 1999, s. 88–95.
- Kulesza R., *Ateny–Sparta 431–404 p.n.e. Wojna peloponeska*, Warszawa 1997.
- Kulesza R., *Starożytna Sparta*, Poznań 2003, s. 23–27.
- Lach G., *Sztuka wojenna starożytnej Grecji. Od zakończenia wojen perskich do wojny korynckiej*, Zabrze 2008, s. 75–210.
- Lazenby J.F., *Wojna peloponeska. Historia militarna*, przekł. A. Dudziński, Oświęcim 2018.
- Lengauer W., *Starożytna Grecja okresu archaicznego i klasycznego*, Warszawa 1999, s. 32–152.

Najważniejsze cezury:

Wojna peloponeska, której fragment opisuje przedstawione źródło, trwała w latach 431–404 p.n.e. Jej pierwszy etap to wojna archidamejska (431–421), zakończona pokojem Nikiasza, który przywracał stan sprzed wybuchu wojny. Kolejny etap to tzw. okres zbrojnego pokoju, trwający do 415 r. p.n.e. W 418 r. p.n.e. doszło do pogromu armii Aten i Argos przez Spartę. W latach 415–413 p.n.e. miała miejsce wyprawa sycylijska, zakończona kolejną klęską Aten. Ostatni etap wielkiego konfliktu to wojna dekelejska, zakończona zdobyciem Aten.

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord: Karolina Maciaszek